

ναι, τίς ὀρθῶς ἰατρευκεν, οὔτερ καὶ τὸ ἰατρευθῆσαι καὶ ποιῆσαι ὑγιᾶ τὸν κάμνοντα τῆς νόσου τῆς παρούσης· οὗτος δ' ἔστιν ἰατρός· ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐμπειρίας καὶ τέχνας. Ὡσπερ οὖν ἰατρὸν δεῖ διδόναι τὰς εὐθύνας ἐν ἰατροῖς, οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς ὁμοίοις». Ἄλλ' ἐὰν τοῦτο ἦν κρίσις καὶ εὐσεβῆς εὐχή τοῦ φιλοσόφου, οὐδαμῶς ἀποδεικνύεται ὅτι ἐγένετο τοιοῦτό τι ἐν τῇ πραγματικότητι ἐπὶ ἰατρῶν.

§ 18. Ἄλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἰατροῖς ὑπῆρχον ἱκανοί, οἵτινες δι' ἀγοραίων ἐπιδείξεων καὶ περιαιτολογιῶν ἢ δι' ἄλλων ἀκοσμιῶν προσέκρουον καὶ παρείχον συχνὰς ἀφορμὰς πρὸς ἐκφραλισμὸν καὶ περιφρόνησιν καὶ αὐτῆς τῆς τέχνης. Διὸ παρ' Ἀθηναίῳ (Θ', 22) ὁ μέγας σοφιστὴς καὶ ἀλαζὼν μάγειρος χαρακτηρίζεται ὡς «οὐδὲν ἤττων τῶν ἰατρῶν εἰς ἀλαζονείαν». Ἄλλὰ καὶ τὸ σχεδὸν παροιμιῶδες ἀποβάν, καίπερ ὑπὸ γραμματικῶν ἐπισηθῆν, «εἰ μὴ ἰατροὶ ἦσαν, οὐδὲν ἂν ἦν τῶν γραμματικῶν μωρότερον», φαίνεται ὅτι ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας καὶ πραγματικότητος ἔλαβεν ἀφορμὴν· καὶ Δίων ὁ Χρυσόστομος (ΛΓ', 6) πρὸς οὐδὲν ἄλλο δύναται παραβαλεῖν καταλληλότερον τὴν ἀλαζονικὴν ἐπίδειξιν τῶν σοφιστῶν τῶν εὐρισκόντων καὶ ἀκροατὰς τυφλοὺς ἢ πρὸς τὴν διαγωγὴν τῶν τοιούτων ἰατρῶν, ἀντιτιθεὶς πρὸς αὐτὴν τὴν ὄντως ἀξιοπρεπῆ τῶν κοσμιῶν ἰατρῶν διαγωγὴν· «ἢ μὲν οὖν τριάδε ἀκρόασις, θεωρία τις οὔσα καὶ πομπή, παραπλήσιον ἔχει τι ταῖς ἐπιδείξεσι τῶν καλουμένων ἰατρῶν, οἱ προκαθίζοντες ἐν τῷ μέσῳ συμβολὰς ἄρθρων καὶ ὀστέων συνθέσεις καὶ παραθέσεις καὶ τοιαῦθ' ἕτερα ἐπεξίασι, πόρους καὶ πνεύματα καὶ διηθήσεις· οἱ δὲ πολλοὶ κεχῆνασι καὶ κεκήληνται τῶν παιδίων μᾶλλον· ὁ δ' ἀληθὴς ἰατρός οὐκ ἔστι τοιοῦτος, οὐδὲ οὕτω διαλέγεται τοῖς ὄντως δεομένοις· πόθεν; ἀλλὰ προσέταξε, τί δεῖ ποιεῖν, καὶ φαγεῖν βουλόμενον ἢ πιεῖν ἐκώλυσε, καὶ λαβῶν ἔτεμεν ἀφροσθηκός τι τοῦ σώματος». Διὰ ταύτας ἴσως τὰς ἀγυρτικὰς καὶ ἀηδεῖς ἀλαζονείας αὐτῶν πολλοὶ προετίμων θεραπεύεσθαι κατ' ἐγγράφους ὁδηγίας· διότι ὑπῆρχον τοιαυτὰ τινὰ ἰατρικὰ ὑπομνήματα, καλούμενα ἀκέσεις, ἢ γράμματα, καὶ ὑπομιμνήσκοντα τὰ χθρῆς καὶ πρώην πολυθρύλητα παρ' ἡμῖν ἰατροσόφια. Ὁ Ἀριστοτέλης

(Πολιτ. Γ', 11, 5), συζητῶν τὴν ἀρχὴν, ὅτι ἡ πολιτεία ὄφειλε διοικεῖσθαι οὐχὶ κατὰ τὴν αὐθαιρεσίαν ἑνὸς καὶ μόνου περιβεβλημένου πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν παμβασιλέως, ἀλλὰ κατὰ νόμον σταθερόν, ἀνασκευάζει τὴν ἐνστάσιν, ὅτι ὁ ἀσθενὴς ἐπιθυμεῖ θεραπεύεσθαι οὐχὶ κατὰ γεγραμμένους κανόνας καὶ νόμους, ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιν καὶ γνώμην τοῦ ἱατροῦ· «τὸ δὲ τῶν τεχνῶν εἶναι δοκεῖ παράδειγμα ψεῦδος, ὅτι τὸ κατὰ γράμματα ἰατρεύεσθαι φαῦλον, ἀλλὰ καὶ αἰρετώτερον χρῆσθαι τοῖς ἔχουσι τὰς τέχνας· οἱ μὲν γὰρ οὐδὲν διὰ φιλίαν παρὰ τὸν λόγον ποιοῦσιν, ἀλλ' ἄρ- νυνται τὸν μισθὸν τοὺς κάμνοντας ὑγιάσαντες· οἱ δ' ἐν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς πολλὰ πρὸς ἐπήρειαν καὶ χάριν εἰώθασιν πράττειν· ἐπεὶ καὶ τοὺς ἱατροὺς ὅταν ὑποπτεύωσι πιστευθέντας τοῖς ἐχθροῖς διαφθεῖρουν διὰ κέρδος, τότε τὴν ἐκ τῶν γραμμάτων θεραπείαν ζητήσαιεν ἂν μᾶλλον. Ἄλλὰ μὴν εἰσάγονται γ' ἐφ' ἑαυτοὺς οἱ ἱατροὶ κάμνοντες ἄλλους ἱατροὺς καὶ οἱ παιδοτρίβαι γυμναζόμενοι παιδοτρίβας, ὡς οὐ δυνάμενοι κρίνειν τὸ ἀληθὲς διὰ τὸ κρίνειν περὶ τε οικείων καὶ ἐν πάθει ὄντες». Ὡστε κατὰ ταῦτα μόνον ἔνθα ὑφεῖρπεν ὑποψία ὅτι ὁ ἱατρὸς ἦν διεφθαρμένος διὰ κέρδος καὶ ἐθεράπευεν ἐπίτηδες δολίως καὶ ἐπὶ βλάβῃ τοῦ νοσοῦντος, ἐκεῖ ἦν προτιμητέα ἢ κατὰ γράμματα θεραπεία. Ἐκ δὲ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Πλάτωνος (Πολ. 298) περὶ τοῦ ἀπὸ τῶν ἱατρῶν κινδύνου ἐξάγεται ὅτι ἐνίοτε τοιαῦται ὑποψίαι ἦσαν οὐχὶ ἀνυπόστατοι. Προκειμένου λόγου περὶ παραδειγμάτων ἢ εἰκόνων, «αἷς ἀναγκαῖον ἀπεικάζειν αἶψα τοὺς βασιλικούς ἀρχοντας, ἧται περὶ κυβερνήτου γενναίου καὶ ἱατροῦ «ἐτέρων πολλῶν ἀνταξίου» προσεπάγονται τάδε· «κατίδωμεν σχῆμα τοιόνδε, οἷον εἰ πάντες περὶ αὐτῶν διανοηθεῖμεν, ὅτι δεινότατα ὑπ' αὐτῶν πάσχομεν· ὃν μὲν γὰρ ἐβελήσωσιν ἡμῶν τούτων ἑκάτεροι σώζειν, ὁμοίως δὴ σώζουσιν, ὃν δ' ἂν λωδᾶσθαι βουλευθῶσι, λωδῶνται τέμνοντες καὶ κάοντες καὶ προστάττοντες ἀναλώματα φέρειν παρ' ἑαυτοὺς οἷον φόρους, ὧν σμικρὰ μὲν εἰς τὸν κάμνοντα καὶ οὐδὲν ἀναλίσκουσι, τοῖς δὲ ἄλλοις αὐτοῖ τε καὶ οἱ οἰκέται χρωῶνται· καὶ δὴ καὶ τελευτῶντες ἢ παρὰ ξυγγενῶν ἢ παρὰ τινῶν ἐχθρῶν τοῦ κάμνοντος χρήματα μισθὸν λαμβάνοντες ἀποκτινύουσιν»· καὶ ἐπι-

νοεῖ κατὰ συνέπειαν διαφόρους προφυλάξεις, τὴν κατάπαυσιν τῆς ἐν τῇ ἰατρικῇ αὐτοκράτορος ἀρχῆς, τὴν ἐπ' ἐκκλησίας διάταξιν, « καθ' ὅτι χρὴ τοῖς φαρμάκοις καὶ τοῖς ἰατρικοῖς ὄργανοις χρῆσθαι πρὸς τοὺς κάμνοντας », εἴτε τινῶν ἰατρῶν, εἴτ' ἄλλων ἰδιωτῶν ξυμβουλευόντων, καὶ τὴν ἀπόφασιν κατὰ ταῦτ' ἤδη πάντα τὸν ἔπειτα χρόνον τὰς τῶν κάμνόντων θεραπείας ποιεῖσθαι, τὴν ἐκλογὴν ἐνιαυσίων ἀρχόντων, ὀφειλόντων κατὰ τὰ γράμματα ἰᾶσθαι τοὺς κάμνοντας, καὶ ἐπὶ τούτοις τὰς εὐθύνas τῶν μὴ κατὰ τὰ γράμματα ἰωμένων τοὺς κάμνοντας, καὶ τελευταῖον τὴν εἰσαγωγὴν νόμου, « ἂν τις τὸ ὑγιεινὸν καὶ ἰατρικῆς ἀλήθειαν περὶ πνεύματά τε καὶ θερμὰ καὶ ψυχρὰ ζητῶν φαίνεται παρὰ τὰ γράμματα καὶ σοφιζόμενος ὅτιοῦν περὶ τὰ τοιαῦτα, πρῶτον μὲν ἰατρὸν αὐτὸν μὴ ὀνομάζειν, ἀλλὰ μετεωρολόγον, ἀδολέσχην τινὰ σοφιστήν, εἴθ' ὡς διαφθείροντα ἄλλους νεωτέρους καὶ ἀναπειθόντα ἐπιτίθεσθαι ἰατρικῇ μὴ κατὰ νόμους, ἀλλ' αὐτοκράτορας ἀρχεῖν τῶν νοσοῦντων, γραψάμενον εἰσάγειν τὸν βουλόμενον, οἷς ἔξεστιν, εἰς δὴ τι δικαστήριον· ἂν δὲ παρὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ γεγραμμένα δόξῃ πείθειν εἴτε νέους εἴτε πρεσβύτας, κολάζειν τοῖς ἐσχάτοις· οὐδὲν γὰρ δεῖ τῶν νόμων εἶναι σοφώτερον· οὐδένα γὰρ ἀγνοεῖν τό τε ἰατρικὸν καὶ τὸ ὑγιεινόν ». Λίαν δυσμενῆ κατὰ τοῦτο κρίσιν περὶ Ἑλλήνων ἰατρῶν ἐξήνεγκε καὶ ὁ Ῥωμαῖος Κάτων ὁ πρεσβύτερος, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος (Μ. Κατ. 23)· « ὁ δ' οὐ μόνον ἀπηχθάνετο τοῖς φιλοσοφοῦσιν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰατρεύοντας ἐν Ῥώμῃ δι' ὑποψίας εἶχε· καὶ τὸν Ἴπποκράτους, ὡς ἔοικεν, ἀκηκῶς λόγον, ὃν εἶπε, τοῦ μεγάλου βασιλέως καλοῦντος αὐτὸν ἐπὶ πολλοῖς τισὶ ταλάντοις, οὐκ ἂν ποτε βαρβάρους Ἑλλήνων πολεμίοις ἑαυτὸν παρασχεῖν, ἔλεγε κοινὸν ὄρκον εἶναι τοῦτον ἰατρὸν ἀπάντων, καὶ παρεκελεύετο φυλάττεσθαι τῷ παιδί πάντας· αὐτῷ δὲ γεγραμμένον ὑπόμνημα εἶναι καὶ πρὸς τοῦτο θεραπεύειν καὶ διαιτᾶν τοὺς νοσοῦντας οἴκοι ». Ὁ δὲ Πλίνιος καταφανέστερον ἐκτίθησι ταύτην τὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν καταφορὰν τοῦ Κάτωνος, λέγων ὅτι οὗτος διεβεβαίωσεν ὅτι « ὤμοσαν πρὸς ἀλλήλους ὅτι φονεύσουσι διὰ τῆς ἰατρικῆς πάντας τοὺς βαρβάρους· καὶ αὐτὸ τοῦτο πράττουσιν ἐπὶ μισθῷ ὥστε

πιστεύεσθαι καὶ εὐκόλως καταστρέφειν *) λ. Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν ταύτην τὴν δριμυτίαν χολῆν τοῦ Ῥωμαίου οἱ βάρβαροι καὶ ἰδίως οἱ τῆς ἀνατολῆς, προεξάρχοντος τοῦ μεγάλου αὐτῶν βασιλέως, διετέλουν ἔχοντες παρ' ἑαυτοῖς Ἕλληνας ἰατροὺς καὶ ἀνυπόπτως θεραπευόμενοι ὑπ' αὐτῶν. Καὶ ταῦτα μὲν, εἴτε δίκαια εἴτε ἀδίκαια, εἴτε ὑπάρκτᾳ εἴτε φανταστά, περὶ τῆς ἀλαζονείας καὶ ἀγυρτείας τῶν ἰατρῶν καὶ τῆς κατ' αὐτῶν ὑποψίας.

§ 19. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα καὶ τὴν ἀλλοίαν ἐμφάνισιν αὐτῶν, ὄφειλον τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἰπποκράτους εἶναι κόσμιοι καὶ ἀποφεύγειν πᾶν ὃ τι ἠδύνατο εἶναι δυσάρεστον τῷ νοσοῦντι. Διὸ ὄφειλον διακρίνεσθαι οὐχὶ μόνον ἐπὶ καθαριότητι τῆς τε κόμης καὶ τοῦ γενείου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κομψότητι τῆς ἐσθῆτος, περὶ ἧς ἀπῆται κατὰ Γαληνόν (εἰς Ἰππ. ἐπιδ. Τομ. ΙΖ', 2 σ. 138 καὶ 149)· «καὶ αὕτη κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἔστω μέση, μήτε πολυτελής, ὡς ἀλαζονείαν ἐμφαίνειν, μήτε ῥυπαρὰ καὶ πάνυ ταπεινὴ», μετὰ τῆς παραδόξου, ἀλλὰ φιλανθρώπου ἐξαιρέσεως, καθ' ἣν ὄφειλεν ἀποβλέπειν εἰς τὴν κλίσιν καὶ διάθεσιν τοῦ ἀσθενοῦς· «πλὴν εἰ ποθ' ὁ κάμνων αὐτὸς εἴη τῶν ἀμετρότερον ἢ τὰ πολυτελεῖ φιλοῦντων ἢ τοῖς ῥυπαροῖς ἠδομένων». Ἡ δὲ συμπεριφορὰ αὐτῶν ὄφειλεν ἀπέχειν ἐπίσης ἀπὸ τε τῆς ταπεινότητος καὶ ἀπὸ τῆς ἀλαζονείας καὶ τοῦ κομπασμοῦ, οὔσα πλήρης ἡσυχίας καὶ φειδοῦς ἐν ταῖς περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ νοσοῦντος ἐκφράσεσιν αὐτῶν. Ἀλλὰ κατὰ πόσον ἐξεπληροῦντο ἐν γένει αὗται αἱ ἀπαιτήσεις, τοῦτο εἰκάζεται ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Γαληνοῦ κατὰ τινῶν ἰατρῶν ἐκφραζομένης μομφῆς (σ. 144)· «ἰατροὶ δὲ τινὲς εἰσιν, οἳ μέχρι τοσοῦτου μωραίνουσιν, ὡς καὶ τοῖς κοιμωμένοις ἐπεισιέναι μετὰ φόβου ποδῶν, φωνῆς μείζονος, ὑφ' ὧν ἐνίοτε διεγερθέντες οἱ νοσοῦντες ἀγανακτοῦσιν». Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν μετὰ φειδοῦς ἀπόφασιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν νοσοῦντων, ὁ Γαληνὸς (σ. 145) διηγεῖται κατὰ Βακχεῖον καὶ Ζεῦξιν ὅτι ἰατρός τις ἀπε-

*) Hist. N. XXIX. 7: «iurarent inter se barbaros necare omnes medicina; et hoc ipsum mercede faciunt ut fides illis sit et facile disperdant».

κρίνατο τῷ νοσοῦντι ὅτι ἀποθνήσκει διὰ τοῦ στίχου, «εἰ μὴ σε Λητώ καλλίπαις ἐγείνατο», καὶ ἄλλος πρὸς τὴν αὐτὴν ὑποψίαν καὶ ἐκδήλωσιν μετὰ φειδῶς ἐστὶ ἐλάσσονος «κάθανε καὶ Πάτροκλος, ὅπερ σέο πολλὸν ἀμείνων» ἔνθα ὁ Γαληνὸς προσεπιφέρει· «ἐνιοὶ δὲ τῶν νῦν ἰατρῶν, εἰ καὶ μετριώτεροι Καλλιόνακτός εἰσιν, ἀλλὰ τραχέως καὶ αὐτοὶ προσφέρονται τοῖς νοσοῦσιν ὡς μισηθῆναι, καθάπερ ἄλλοι τιγές ἐξ ὑπεναντίου δουλοπρεπῶς κολακεύοντες ἐξ αὐτοῦ τούτου κατεφρονήθησαν». Πρὸς τῇ τοιαύτῃ χαρακτηριστικῇ τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν, ἐκπηγαζούσῃ ἐξ εἰδημόνων καὶ ἐκσφενδονιζομένη ὡς βέλος ἐξ οἰκείων, ἄλλως δὲ καὶ ἐφαρμοζομένη ἐν παντὶ χρόνῳ, προσθετέα καὶ τὰ ὑπὸ Λουκιανοῦ (π. ἀπαίδ. 29) λεγόμενα περὶ τῶν τεχνασμάτων ἀνικάνων ἰατρῶν, προσπαθούντων διαλάμπειν διὰ τῆς κομψότητος τῆς σκευῆς καὶ δι' αὐτῆς ἀποκρύπτειν τὴν ἀμάθειαν αὐτῶν· «καὶ οἱ ἀμαθέστατοι τῶν ἰατρῶν τὸ αὐτὸ σοὶ ποιοῦσιν, ἐλεφαντίνους νάρθηκας καὶ σικύας ἀργυρᾶς ποιούμενοι καὶ σμίλας χρυσοκολλήτους· ὅπότεν δὲ καὶ χρήσασθαι τούτοις δέη, οἱ μὲν οὐδὲ ὅπως χρῆ μεταχειρίσασθαι αὐτὰ ἴσασι, παρελθὼν δὲ τις εἰς τὸ μέσον τῶν μεμαθηκότων φλεβοτόμον εὖ μάλα ἠκονημένον ἔχων ἰοῦ τᾶλλα μεστὸν ἀπήλλαξε τῆς ὀδύνης τὸν νοσοῦντα». Τοιοῦτοι ἀμαθεῖς ἰατροὶ πιθανῶς καὶ περιεφέροντο ἐν ἰκανῇ ποσότητι, ὡς δηλοῖ ἀσαφέστερον μὲν ἐκ τῶν ἀμυήτων ὁ Ξενοφῶν (Οἶκον. 15, 7)· «ὁμοῖος ἂν μοι δοκῶ εἶναι τῷ περιόντι ἰατρῷ καὶ ἐπισκοποῦντι τοὺς κάμνοντας, εἰδότει δὲ οὐδὲν ὅ τι συμφέρει τοῖς κάμνουσιν» —, σαφέστερον δὲ καὶ ἐκ τῶν μεμυημένων αὐτὸς ὁ Ἴπποκράτης (Τομ. Α'. σ. 67, Κῆλη)· «κατὰ γὰρ ἀγορὴν ἐργαζόμενοι οὗτοι μετὰ βαναυσίης ἀπατέοντες καὶ ἐν πόλεσι ἀνακυκλέοντες οἱ αὐτοὶ· ἴδοι δὲ τις καὶ ἐπ' ἐσθῆτος καὶ τῆσι ἄλλῃσι περιγραφῆσι, κῆν ἔωσι ὑπερηφανέως κεκοσμημένοι, πολὺ μᾶλλον φευκτέοι καὶ μισητέοι τοῖσι θεωμένοισί εἰσι».

§ 20. Οἱ δημόσιοι ἰατροὶ ὤφειλον θεραπεύειν ἀμισθὶ τοὺς ἀσθενεῖς. Ὅτε ὁ Δικαιόπολις παρ' Ἀριστοφάνει παρακαλεῖται ὑπὸ τοῦ ἀπωλέσαντος τοὺς βοῦς γεωργοῦ, ὅπως ἀλείψῃ τοὺς ἐκ τῶν πολλῶν δακρύων ἀσθενεῖς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ διὰ χρίσματος εἰρή-

νης ('Αχαρν. 1029) «ὕπάλειψον εἰρήνην με τῷφθαλμῷ ταχύ», ἐκεῖνος ἀποκρίνεται αὐτῷ, «ἀλλ' ὦ ποιητῆρ', οὐ δημοσιεύων τυγχάνω», παραπέμπει δὲ αὐτὸν πρὸς τοιοῦτους· «ἀλλὰ κλᾶε πρὸς τοὺς Πιττάλου» (οὕτω γραπτέον, οὐχὶ δὲ κατὰ Bergk πρὸς τοῦ Πιττάλου), ἔνθα ὁ σχολιαστὴς· «ὁ Πίτταλος οὗτος ἰατρὸς παρὰ Ἀθηναίοις· λείπει δὲ τὸ μαθητὰς· οἱ δημοσίᾳ χειροτονούμενοι ἰατροὶ καὶ δημοσίοι προῖκα ἐθεράπευον». Παρὰ Διοδώρῳ (IB', 13) ἀναφέρεται ὅτι ὁ Χαρώνδας, νομοθετήσας περὶ παιδείας, «ὑπερέβαλετο τοὺς πρῶτερον νομοθετήσαντας δημοσίῳ μισθῷ τοὺς νοσοῦντας τῶν ἰδιωτῶν ὑπὸ ἰδιωτῶν θεραπεύεσθαι». Ἄλλ' ὅμως καὶ αὕτη ἢ ἔντιμος καὶ ἔμισθος ὑπηρεσία τῶν τοιοῦτων οὐδαμῶς ἐπῆρκει, ὅπως ἀφαιρῆ ἀπὸ συμπάσης τῆς τάξεως αὐτῶν τὸν χαρακτῆρα ἐπιτηδεύματος, οὐ οἱ κάτοχοι, καὶ μάλιστα οἱ ἰδιωτεύοντες, ἐπώλουν τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν ἀντὶ αὐθαιρέτου τιμῆς. Οὗτοι κατ' Ἀριστοτέλη (Πολιτ. Γ, 11, 5) «ἄρνυνται τὸν μισθὸν τοὺς κάμνοντας ὑγιάσαντες»· ἀλλ' ἀμφιβάλλεται, ἂν μόνον ἐν περιπτώσει ἀναβρώσεως ἐλάμβανον τὴν μισθόν. Παρὰ Πλάτωνι (Πολιτ. σ. 298) γίνεται μὲν λόγος περὶ κναλωμάτων καὶ μισθοῦ, ἀλλ' ἀμφότερα ταῦτα ἀναφέρονται οὐχὶ εἰς τὸν ἰδίως ἰατρικὸν μισθόν· «ὅν δ' ἂν λωβᾶσθαι βουλευθῶσι, λωβῶνται τέμνοντες καὶ κόντες καὶ προστάττοντες ἀναλώματα φέρειν παρ' ἑαυτοῦς οἷον φόρους, ὧν σμικρὰ μὲν εἰς τὸν κάμνοντα καὶ οὐδὲν ἀναλίσκουσι, τοῖς δὲ ἄλλοις αὐτοῖ τε καὶ οἱ ἰκέται χρῶνται»· ἄρα ταῦτα ἐφέροντο ἢ ἐτελοῦτο μᾶλλον πρὸς ἀγορὰν φαρμάκων καὶ τῶν τοιοῦτων. Εἶτα ἐξακολουθεῖ, «καὶ δὴ καὶ τελευτῶντες ἢ παρὰ ξυγγενῶν ἢ παρὰ τινῶν ἐχθρῶν τοῦ κάμνοντος χρήματα μισθὸν λαμβάνοντες ἀποκτιννύασιν»· ἄρα ταῦτα ὡς ἀντίτιμον τῆς ὑποπτευομένης δολοφονίας. Καὶ αὕτη ἢ γενικὴ λέξις μισθοῦ ἢ ἐπὶ μισθοφορούντων ἰατρῶν εὐχρηστος ἀποδεικνύει τὸν εὐτελεῆ καὶ σχεδὸν βαναυσικὸν χαρακτῆρα τῆς οὕτως ἀσκουμένης τέχνης ὡς καὶ παντὸς ἄλλου ἐμισθοῦ ἐπαγγέλματος. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτῆς ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἐντιμότεραι λέξεις, ὡς ἰατρεῖα καὶ σῶστρον. Ὁ Πολυδεύκης (Δ', 177) σημειοῖ· «καὶ μισθὸς (ἰατροῦ) ἰατρεῖα» ἐν πληθυντικῷ, διότι ἰατρεῖον ἐλέγετο τὸ τοῦ ἰατροῦ ἐργαστή-

ριον· και (Γ', 186)· « ἐπὶ ταύτου λέγοιτ' ἂν δωρεά, τιμή, ἄθλον, γέρας, μισθός, ἐπίχειρα· ἰδίως δὲ ἰατρῶ μὲν σῶστρα και σωτήρια και ἰατρεία». Ἐκ τινῶν παραδειγμάτων καταφαίνεται ὅτι οἱ μισθοὶ τῶν δημοσιευόντων ἰατρῶν ἦσαν οὐκ εὐκαταφρόνητοι· εἶδομεν ὅτι ὁ Δημοκλῆδης ἐν διαφόροις ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἔλαβεν ἀπὸ ἑνὸς μέχρι δύο ταλάντων μισθόν· και εἰς πέντε τάλαντα ἀνεβίβαζον τοῦτον αἱ παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως γινόμενα τῷ Ἴπποκράτει προτάσεις. Ἐνίοτε ἀπαντῶσι και περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ ἰατρὸς ἀπῆτει προαπότισιν τοῦ μισθοῦ πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τῇ θεραπείᾳ. Οὕτως ὁ Διλτανδός (Π. Ἰστ. IB', 1) διηγείται περὶ τῆς Μιλτοῦς τῆς μετὰ ταῦτα θρυληθείσης ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀσπασίας τῆς Φωκαίδος, ἧς τὸ πρόσωπον ἠσχήμιζε φῦμα ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ· ὅτι «δείκνυσιν αὐτὴν ὁ πατὴρ ἰατρῶ, ὁ δὲ ὑπέσχετο ἰάσασθαι, εἰ λάβοι τρεῖς στατήρας· ὁ δὲ ἔφατο μὴ ἔχειν· ὁ δὲ ἰατρὸς μηδὲ αὐτὸς εὐπορεῖν φαρμάκου». Παραπλήσια διηγείται περὶ ἰατροῦ τινος και Ἀχιλλεύς ὁ Τάτιος (Δ', 15)· «αἰτεῖ χρυσοῦς τέτταρας ὑπὲρ τῆς ἰάσεως· ἔχειν γάρ, φησὶν, ἑτέρου φαρμάκου σκευήν, δι' οὗ λύσει τὸ πρότερον». Αὐτόθι (4) παραβάλλεται κατὰ τοῦτο ὁ ἐλέφας πρὸς ἀλαζόνα ἰατρόν· «οἶδεν οὖν τὴν θεραπείαν και προῖκα οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα, ἀλλ' ἔστιν ἰατρὸς ἀλαζῶν και τὸν μισθὸν πρῶτος αἰτεῖ».

§ 21. Οἱ ἰατροὶ εἶχον παρ' ἑαυτοῖς ὡς βοηθοὺς πρὸς θεραπείαν τῶν ἐκ τοῦ ὄχλου και οὐχὶ ἀποκλειστικῶς τῶν δούλων και ἰδίους δούλους μειμημένους πρότερον ὑπ' αὐτῶν τὴν τέχνην τοῦ θεραπεύειν. Ὁ Πλάτων (Νομ. Δ, σ. 720) λέγει περὶ τούτων τῶν δούλων ἰατρῶν ὅτι ἐθεράπευον τοὺς ἀσθενεῖς μετ' οὐχὶ μεγάλης ἐπιμελείας και εὐσυνειδησίας· «ἄρ' οὖν και ξυνοσεῖς, ὅτι δούλων και ἐλευθέρων ὄντων τῶν καμνόντων ἐν ταῖς πόλεσι, τοὺς μὲν δούλους σχεδόν τι οἱ δοῦλοι τὰ πολλὰ ἰατροῦσι περιτρέχοντες και ἐν τοῖς ἰατροῖσι περιμένοντες; και οὔτε τινὰ λόγον περὶ νοσήματος ἐκάστου τῶν οἰκετῶν οὐδεὶς τῶν τοιούτων ἰατρῶν δίδωσιν οὐδ' ἀποδέχεται, προστάξας δ' αὐτῷ τὰ δόξαντα ἐξ ἐμπειρίας, ὡς ἀκριβῶς εἰδώς, καθάπερ τύραννος, αὐθαδῶς οἴχεται ἀποπηδήσας πρὸς ἄλλον κάμνοντα οἰκέτην». Ἄλλ' ἐὰν οὔτοι οἱ

δοῦλοι ἰατροὶ ἐφέροντο οὕτως ἀμελῶς πρὸς τοὺς ὁμοδόλους, οἱ ἐλεύθεροι καὶ αὐτόχρημα ἰατροί, ὡς ἤθελεν ὁ Πλάτων, προσεφέροντο λίαν εὐσυνειδήτως· αὐτὸς δὲ ἐλεύθερος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ τῶν ἐλευθέρων νοσήματα θεραπεύει τε καὶ ἐπισκοπεῖ· καὶ ταῦτα ἐξετάζων ἀπ' ἀρχῆς καὶ κατὰ φύσιν τῷ κάμνοντι κοινούμενος αὐτῷ τε καὶ τοῖς φίλοις ἅμα μὲν αὐτὸς μανθάνει τι παρὰ τῶν νοσοῦντων, ἅμα δὲ κατ' ὅσον οἶός τε ἐστὶ διδάσκει τὸν ἀσθενοῦντα αὐτὸν καὶ οὐ πρότερον ἐπέταξε, πρὶν ἂν πη ξυμπείσῃ· τότε δὲ μετὰ πειθοῦς ἡμερούμενον ἀεὶ παρασκευάζων τὸν κάμνοντα εἰς τὴν ὑγίειαν ἄγων ἀποτελεῖν πειρᾶται». Καὶ ταῦτα μὲν ἤθελεν ἡ ἡῤῥατο ὁ Πλάτων, ἐπιδοκιμάζων τὴν ὑπὸ δούλων θεραπείαν τῶν δούλων, ὡς καὶ τὴν τῶν ἐλευθέρων ὑπ' ἐλευθέρων. Ἄλλ' ἐν τῇ πραγματικότητι καὶ ἐλεύθεροι ἐθεραπεύοντο ὑπὸ δούλων, ὡς ὑποδεικνύεται παρὰ Διογένηι τῷ Λαετρίῳ (Γ', 30), διηγουμένῳ περὶ Διογένους τοῦ Κυνικοῦ, ὅτι ἀπῆτει παρὰ τοῦ ἀγοράσαντος αὐτὸν κυρίου ὑπακοήν, αἰτιολογῶν, ὅτι κύριος ἐάν ᾔην, ἔδει πείθεσθαι τῷ ἰατρῷ, ἂν καὶ οὗτος ᾔην δοῦλος. Ἄφ' ἐτέρου δὲ καὶ δοῦλοι πάλιν ἐθεραπεύοντο ὑπ' ἐλευθέρων, ὡς παρὰ Ξενοφῶντι (Ἄπομν. Β', 4, 3) ὑποδεικνύει ὁ Σωκράτης ἐν τῇ παραβολῇ τῆς πρὸς τοὺς οἰκέτας καὶ τοὺς φίλους διαγωγῆς πολλῶν· «καμνόντων φίλων τε καὶ οἰκετῶν ἕρᾶν τινὰς ἔφη τοῖς μὲν οἰκέταις καὶ ἰατροῦς εἰσάγοντας καὶ τᾶλλα πρὸς ὑγίειαν ἐπιμελῶς παρασκευάζοντας» καὶ (Β', 10, 2)· «ἐάν τις σοὶ κάμνη τῶν οἰκετῶν, τούτου ἐπιμελῆ καὶ παρακαλεῖς ἰατροῦς, ὅπως μὴ ἀποθάνῃ». Μνημονευτέον ἐνταῦθα καὶ τὸ παράδειγμα εὐπορωτέρου τινὸς ἰδιώτου ἔχοντος εἰδὸς τι τακτικοῦ καὶ οἶονεὶ οἰκιακοῦ ἰατροῦ, ὡς φαίνεται παρὰ Δημοσθένει (π. Εὐεργ. 67)· «εἰσήγαγον ἰατρόν, ᾧ πολλὰ ἔτη ἐχρῶμην». Ἄλλ' ἄρά γε ᾔην τοῦτο ἔθος ἡ μοναδικὸν φαινόμενον;

§ 22. Οἱ ἰατροὶ οὗτοι εἶχον ἀνοικτὰ τοῖς προσερχομένοις πρὸς ἴασιν ἀσθενέσιν ἰατρεῖα, ἅπερ ἦσαν ἐργαστήρια καὶ πράγματι καὶ ὀνόματι, καὶ ἐνταῦθα περιέμενον τοὺς νοσοῦντας, ἐν μέρει δὲ καὶ περιήρχοντο, ἵνα ἐπισκέπτωνται κατ' οἶκον τοὺς χρήζοντας καὶ δεομένους τῆς θεραπείας αὐτῶν. Προσήρχοντο δὲ βεβαίως εἰς τὰ ἰατρεῖα, ἵνα λάβωσιν ἰατρικόν τι, ἐπὶ φαρμακοποσίᾳ, οἱ ἐλα-

φρότερον πάσχοντες· οὕτω παρὰ Πλάτωνι (Νομ. Α, σ. 646)· «τοὺς εἰς τὰ ἰατρεῖα αὐτοῦ βαδίζοντας ἐπὶ φαρμακοποσίᾳ ἀγνοεῖν οἴομεθα, ὅτι μετ' ὀλίγον ὑστερον καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἔξουσι τοιοῦτον τὸ σῶμα, οἷον εἰ διὰ τέλους ἔχειν μέλλοιεν ζῆν οὐκ ἂν δέξαιντο»; Οὐχὶ δὲ μόνον ἐκ τοῦ κοινοῦ ὄχλου καὶ πενέστεροι προσήρχοντο εἰς αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐπισημότεροι ἀσθενεῖς μετεφέροντο ἐκεῖσε, ὡς παρ' Ἀριστοφάνει (Ἄχαρ. 1222) εἰσάγεται ὁ Λάμαχος ἀναβοῶν· «θύραζέ μ' ἐξενέγκατ' ἐς τοῦ Πιττάλου παιωνίαισι χερσίν». Ταῦτα τὰ ἐν τῷ βίῳ ἀπαντῶντα ἰατρεῖα ἔχει κατὰ νόον καὶ ὁ Πλάτων (Πολιτ. Γ, 405), ἔνθα λέγει ὅτι «νόσων πληθουσῶν ἐν πόλει ἰατρεῖα πολλὰ ἀνοίγεται καὶ ἰατρικὴ σεμνύνεται, ὅταν δὴ καὶ ἐλεύθεροι πολλοὶ καὶ σφόδρα περὶ αὐτὰ σπουδάζωσιν»· καὶ (Νομ. Δ', σ. 720) περὶ τῶν δούλων ἰατρῶν ὅτι «ἰατρεύουσι περιτρέχοντες καὶ ἐν τοῖς ἰατρείοις περιμένοντες». Τοιοῦτον ἰατρεῖον ἠδύνατο εἶναι συνάμα λουτρόν, φαρμακεῖον καὶ χειρουργεῖον· ἦσαν δὲ ταῦτα ἐφωδιασμένα διὰ τῶν κατὰ τὰς πρώτας χρεῖας ἀναγκαίων ὀργάνων καὶ φαρμάκων. Πλήρη ὀπισθοῦν εἰκόνα τοιοῦτου ἰατρείου παρέχει ἡμῖν ἀπόσπασμά τι τοῦ Ἄντιφάνους παρὰ Πολυδεύκει (Γ', 46)· «ἐπὶ δὲ τῶν παρὰ τοῖς ἰατροῖς ἐκλουτρῶν ὀνομαζομένων Ἄντιφάνης ἐν Τραυματίᾳ· «κατεσκευασμένος λαμπρότατον ἰατρεῖον εὐχάλκοις πάνυ λουτηρίοισιν, ἐξάλειπτροις, κυλικίσι, σικύοισιν, ὑποθέτοισιν». Πληρέστερον δὲ καταλέγει τὰ ἐν αὐτῷ σκεύη αὐτὸς ὁ Πολυδεύκης (Γ', 149, 150)· «ἰατροῦ σκευὴ σμίλη, ὑπογραφίς, ὠτογλυφίς, ψαλίς, μηλωτρίς, μήλη, ὀδοντοξέστης, ὀδοντάγρα, ἐξάλειπτρον, λουτήριον, σικύα, ὑπόθετον, λεκανίς, σπογγία, ἐπίδεσμα, σπληνίον, λαμπάδιον, ποδοστράβη, κλυστήρ — βάλανος, — ῥάκια, κηρωτή». Ἄλλως τε τὰ ἰατρεῖα παρεῖχον συγχρόνως, ὡς καὶ ἄλλοια ἐργαστήρια, καὶ εὐθετον τόπον πρὸς συναναστροφὰς καὶ συνεντεύξεις ἀργῶν καὶ φιλοκαίνων ἀνθρώπων, τοιοῦτους τινὰς ἀπεκάλεσεν ὁ τοῦ Δημοσθένους ἀδελφιδοῦς Δημοχάρης ἀντὶ Ἀσκληπιαδῶν ἴσως, τὸν τόπον ὑπαινιττόμενος, Δυσμενίδας κατ' Αἰλιανὸν (Π. Ἰστ. Γ, 7) διηγούμενον ὅτι «θεασάμενός τινος καθεζομένου ἐν ἰατρειῷ ψογεροῦς καὶ κακῶς ἀγορευεῖν ἐκ παντὸς

τρόπου διψῶντας, Τί φατε ὑμεῖς, εἶπε, Δυσμενίδαι; τὸ ἦθος αὐτῶν ἅμα ἐκκαλύψας διὰ τούτου τοῦ ὀνόματος». Πολλάκις προσήρχοντο ἐνταῦθα καὶ νέοι μαθητευόμενοι ἐν τῷ ἱατρῷ. Οὕτως εὐρίσκομεν τὸν Τίμαρχον παρ' Εὐθυδίκῳ, ἱατρῷ ἐν Πειραιεῖ, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἐσπούδαζε περὶ τὴν τέχνην κατ' Αἰσχίνην (κ. Τίμαρχ. 40)· «οὗτος γὰρ πρῶτον πάντων μὲν, ἐπειδὴ ἀπηλλάγη ἐκ παιδῶν, ἐκλήθητο ἐν Πειραιεῖ ἐπὶ τοῦ Εὐθυδικίου ἱατρείου, προφάσει μὲν τῆς τέχνης μαθητής. Ἀλλὰ πολλοὶ εὐρισκόν ὅτι πολλάκις νέοι μαθητευόμενοι διέτριβον καὶ πρὸς ἀμφιβόλους μάλιστα σκοπούς (αὐτ. 41)· «οὗτος αἰσθόμενος ὧν ἕνεκα τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο Τίμαρχος οὕτως ἐπὶ τοῦ ἱατρείου, ἀργύριον τι πρόσαναλώσας ἀνέστησεν αὐτὸν καὶ ἔσχε παρ' ἑαυτῷ».

§ 23. Ἐν τοῖς ἱατρείοις οὐδεμία διάκρισις ἐγένετο μεταξὺ κλινικῆς ἱατρικῆς καὶ χειρουργικῆς Θεραπείας, πολλῶν δὲ ἤττον ἐγίνωσκεν ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς ἐνδόξους χρόνους ἰδιαιτέρους ἱατροὺς ἐκάστης ἀσθενείας ἢ ἐκάστου μέλους τοῦ σώματος. Μόνον ἐν Αἰγύπτῳ ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (B, 84) γινόμενον τὸ τελευταῖον· «ἡ δὲ ἱητρικὴ κατὰ τάδε σφι δέδασται· μιῆς νούσου ἕκαστος ἱητρός ἐστι καὶ οὐ πλείων· πάντα δ' ἱητρῶν ἐστι πλέα· οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμῶν ἱητροὶ κατεστῆασι, οἱ δὲ κεφαλῆς, οἱ δὲ ὀδόντων, οἱ δὲ τῶν κατὰ νηδύν, οἱ δὲ τῶν ἀφανέων νούσων». Μεταγενεστέρως δέ, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν αὐτοκρατόρων, ἀναφαίνονται διάφορα εἶδη ἱατρῶν καὶ ἰδίως ὀφθαλμιατροί· ἀλλὰ καὶ θεωρητέοι οὗτοι ὡς λαβόντες ἀρχὴν ἐξ αὐτοῦ δὴ τούτου τοῦ ῥωμαϊκοῦ βίου. Διὰ κωμικῶν σχεδόν καὶ εἰς ὑπερβολὴν ἐπιτετηδευμένων καὶ ἀπηρχαιωμένων λέξεων ἀναφέρει περὶ ὀφθαλμιατρῶν ὁ Λουκιανὸς (Λεξιφ. 4), ἔνθα εἰσάγεται τις λέγων· «ἐγὼ δὲ καὶ δυσωπῶ· καὶ γὰρ τὰ κόρα μου ἐπιτεθόλωσθον καὶ σκαρδαμυκτῷ θαμὰ καὶ ἀρτίδακρὺς εἰμι καὶ τὰ ὄμματά μου φαρμακῶ καὶ δέομαι Ἀσκληπιάδου τινὸς ὀφθαλμοσόφου, ὃς ταράξας καὶ ἐγγέας μοι φάρμακον ἀπερυθριᾶται τε ποιήσει τοὺς ὀφθαλμούς καὶ μηκέτι λημαλέους εἶναι μηδὲ διερὸν βλέπειν». Ἐκ προγενεστέρων χρόνων ἠδύνατο ὑπαινίττεσθαι τοιοῦτους τὸ μέγιστον μία καὶ μόνη ἔκφρασις τοῦ Κυνικοῦ Διογένης, ἀλλὰ λίαν ἀόριστος,

μήτε ἀποδεικνύουσα διαρρήδη, μήτε ἀναίρουσα παντάπασι τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν. Παρὰ Δίῳ τῷ Χρυσοστόμῳ (Η', 7) λέγεται ὅτι ὁ κυνικός Διογένης «ἔλεγε θαυμάζειν, ὅτι εἰ μὲν ἔφη ὀδόντας ἰᾶσθαι, πάντες ἂν αὐτῷ προσήεσαν οἱ δεόμενοι ὀδόντα ἐξελέσθαι, καὶ νῆ Δία εἰ ὑπέσχετο ὀφθαλμούς θεραπεύειν, πάντες ἄνθρωποι ὀφθαλμούς αὐτῷ ἐπεδείκνυσαν· ὁμοίως δὲ ἢ σπληνὸς ἢ ποδάγρας ἢ κορυζῆς εἶδέναι φάρμακον». Ἐνταῦθα μνημονεύονται ἔτι καὶ ὀδοντίατροι καὶ ἄλλαι τινὲς κατηγορίαι ἰατρῶν, ἴσως μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως ἐπινοηθεῖσαι κατὰ τὸ ἔθος τῶν χρόνων αὐτοῦ καὶ οὐχὶ διακριθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ κυνικοῦ φιλοσόφου. Τὴν μόνην βεβαίαν ἐξ ἀρχαιοτέρων χρόνων ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἢ κατὰ τὴν λιθίαν λιθοτομία, ἣν ὁ ὄρκος τοῦ Ἰπποκράτους ἀποδίδωδιν εἰδικοῖς «ἐργάτησι ἀνδράσι».

§ 24. Ἄλλως δὲ ἐξάγεται ἐκ τῶν προειρημένων ὅτι ἡ ἀπλοστέρα, ἀρχαιότερα ἰατρικὴ ἐπελαμβάνετο πανταχοῦ τῆς θεραπείας μᾶλλον τῶν ὀξέων ἢ τῶν χρονίων παθῶν. Διότι ἀντέκειτο ἀντικρὺς τῇ ἀπλότῃ τοῦ ἀρχαιοτέρου βίου, ἐπιθυμοῦντος ὅσον ἔνεστι ταχίστην ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν, ἢ διὰ θεραπείας καὶ πρᾶκτικῶν φαρμάκων παράτασις τῶν χρονίων νοσημάτων. Διὰ τὸν αὐτὸν διπλοῦν λόγον τῆς ἀπλῆς διαίτης καὶ τῆς μὴ παρακωλύσεως τῆς ἐργασίας ἐπὶ πολὺν χρόνον ἕνεκα χρονίου ἀσθενείας ἢ μὲν ταχεῖα θεραπεία ἔτυχε τῆς ἐπιδοκιμασίας τοῦ Πλάτωνος, τοῦναντίον δὲ ἢ διὰ θεραπείας παράτασις τῆς νόσου, ἢ νοσοτροπία, παντάπασι καταδικάζεται ὑπ' αὐτοῦ. Οὕτως ἀποφαίνεται περὶ ἀμφοτέρων. (Πολιτ. Γ. σ. 406 d)· «τέκτων κάμνων ἀξιοὶ παρὰ τοῦ ἰατροῦ φάρμακον πιῶν ἐξεμέσας τὸ νόσημα ἢ κάτω καθαρθεῖς ἢ καύσει ἢ τομῇ χρησάμενος ἀπηλλάχθαι· ἐὰν δὲ τις αὐτῷ μακρὰν διαίταν προστάτῃ, πιλιδιά τε περὶ τὴν κεφαλὴν περιτιθεῖς καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα, ταχὺ εἶπεν, ὅτι οὐ σχολὴ κάμνειν οὐδὲ λυσιτελεῖ οὕτω ζῆν, νοσήματι τὸν νοῦν προσέχοντα, τῆς δὲ προκειμένης ἐργασίας ἀμελοῦντα καὶ μετὰ ταῦτα χαίρειν εἰπὼν τῷ τοιοῦτῳ ἰατρῷ, εἰς τὴν εἰωθυῖαν διαίταν ἐμβᾶς, ὑγιῆς γενόμενος ζῆ τὰ ἑαυτοῦ πράττων· ἐὰν δὲ μὴ ἰκανὸν ἢ τὸ σῶμα ὑπενεγκεῖν, τελευτήσας πραγμάτων ἀπηλλάγῃ». Ταῦτα ὁ

Πλάτων επιδοκιμάζει, διότι προέλαβεν εἰπών, « πᾶσι τοῖς εὐνο-
 μουμένοις ἔργον τι ἐκάστω ἐν τῇ πόλει προστέτακται, ὃ ἀναγκαῖον
 ἐργάζεσθαι, καὶ οὐδενὶ σχολῆ διὰ βίου κίμνεν ἰατρευομένων ».
 Ὡσαύτως (Πολ. σ. 426 a), λόγον ποιούμενος περὶ τῶν καμνόν-
 των καὶ οὐκ ἐθελόντων ἐκδῆναι πονηρᾶς διαίτης, λέγει· « καὶ
 μὴν οὗτοί γε χαριέντως διατελοῦσιν ἰατρευόμενοι γὰρ οὐδὲν πε-
 ραίνουσι, πλὴν γε ποικιλώτερα καὶ μείζω ποιοῦσι τὰ νοσήματα
 καὶ αἰεὶ ἐλπίζοντες, ἐάν τις φάρμακον ξυμβουλεύσῃ, ὑπὸ τούτου
 ἔσεσθαι ὑγιεῖς ». Ὅπως οὖν δὲ διαφόρως κρίνει ἐν Τιμαίῳ (σ. 89 b)·
 « τρίτον δὲ εἶδος κινήσεως σφόδρα ποτὲ ἀναγκαζομένῳ χρήσιμον,
 ἄλλως δὲ οὐδαμῶς τῷ νοῦν ἔχοντι προσδεκτέον, τὸ τῆς φαρμα-
 κευτικῆς καθάρσεως γιγνόμενον ἰατρικόν τὰ γὰρ νοσήματα, ὅσα
 μὴ μεγάλους ἔχειν κινδύνους, οὐκ ἐρεθιστέον φαρμακείαις » καὶ
 κατωτέρω, « ἦν (ἦτοι τὴν περὶ τὰ νοσήματα ξύστασιν) ὅταν τις
 παρὰ τὴν εἰμαρμένην τοῦ χρόνου φθειρῆ φαρμακείαις, ἅμα ἐκ
 μικρῶν μεγάλα καὶ πολλὰ ἐξ ὀλίγων νοσήματα φιλεῖ γίνεσθαι·
 διὸ παιδαγωγεῖν δεῖ διαίταις πάντα τὰ τοιαῦτα, καθ' ὅσον ἂν ἦ τῷ
 σχολῆ, ἀλλ' οὐ φαρμάκεύοντα κακὸν δύσκολον ἐρεθιστέον ». Ὅτι
 δὲ κατὰ τὴν κρίσιν τῶν ἀρχαίων καὶ ἀφελεστέρων Ἑλλήνων
 οὐδεμία ὠφείλετο τῷ ἰατρῷ εὐγνωμοσύνη, ἐάν οὕτω παρέτεινεν
 ἐμπροσθὶ βίον, ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν ἀποτόμων ἐκφράσεων τοῦ Λα-
 κεδαιμονίου Πausανίου παρὰ Πλουτάρχῳ (Λακ. Ἀποφ. σ. 231 a)
 « κράτιστον δὲ ἔλεγε τοῦτον ἰατρὸν εἶναι, τὸν μὴ κατατήκοντα
 τὸν ἀρρώστον, ἀλλὰ τάχιστα θάπτοντα ». Ἔτι σαφέστερον
 κρίνει περὶ τούτων ὁ Πλάτων, ἐνθα πραγματεύεται περὶ τοῦ εὐ-
 ρετοῦ τῆς διαιτητικῆς Ἡρόδικου (Πολ. Γ. σ. 406 a)· « Ἡρόδι-
 κος δὲ παιδοτρίβης ὢν καὶ νοσώδης γενόμενος, μίξας γυμναστι-
 κὴν ἰατρικὴν, ἀπέκναισε πρῶτον μὲν καὶ μάλιστα ἑαυτὸν, ἔπειτ'
 ἄλλους ὕστερον πολλούς—, μακρὸν τὸν θάνατον αὐτῷ ποιήσας·
 παρακολουθῶν γὰρ τῷ νοσήματι θανασίμῳ ὄντι οὔτε ἰάσασθαι,
 οἶμαι, οἷος τ' ἦν ἑαυτὸν, ἐν ἀσχολίᾳ τε πάντων ἰατρευόμενος
 διὰ βίου ἔζη ἀποκναιόμενος, εἴ τι τῆς εἰωθυίας διαίτης ἐκβαίη.
 δυσθανατῶν δὲ ὑπὸ σοφίας εἰς γῆρας ἀφίκετο ». Καὶ περὶ νοσο-
 τροφίας ἀποφαίνεται (Πολιτ. Γ' σ. 407 b)· « νοσοτροφία τεκτο-

νικῆ μὲν καὶ ταῖς ἄλλαις τέχναις ἐμπόδιον τῇ προσέξει τοῦ νοῦ» καὶ (Γ', 496 c), ἔνθα λέγεται περὶ τοῦ Θεάγου, ὅτι παρεσκευασμένον ἕνεκα πάντων τῶν ἄλλων «πρὸς τὸ ἐκπετεῖν φιλοσοφίας ἢ τοῦ σώματος νοσοτροφία ἀπειργουσα αὐτὸν τῶν πολιτικῶν κατέχει». Τὰ αὐτὰ γνωματεύει περὶ αὐτῆς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (Ῥητορ. Α', 5, 10). «πολλοὶ ὑγιαίνουν, ὥσπερ Ἡρόδικος λέγεται, οὓς οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονήσειε τῆς ὑγείας διὰ τὸ πάντων ἀπέχεσθαι τῶν ἀνθρωπίνων ἢ τῶν πλείστων». Καὶ ἐὰν κατεδικάζετο ἡ τοιαύτην νοσοτροφίαν ἐπιδιώκουσα ἰατρικὴ καὶ ὑπὸ μεταγενεστέρων συμφώνως πρὸς τὰς προμνησθείσας γνώμας καὶ ἀπεκαλεῖτο νόθος κατὰ Μάξιμον Τύριον (Κ, 8) λέγοντα, «ἐχολάκευσεν ἄνθρωπους καὶ ἰατρικὴ νόθος, ὅτε τὴν Ἀσκληπιοῦ καὶ τῶν Ἀσκληπιαδῶν ἰασιν καταλιπόντες οὐδὲν διαφέρουσαν τὴν τέχνην ἀπέφηναν τῆς ὀψοποικῆς» —, ἀλλ' ὅμως ἡ προμνησθεῖσα μετὰ τῆς γυμναστικῆς συνάφεια αὐτῆς ἐγκατέμιξε μετ' αὐτῆς καὶ διαιτητικόν τι στοιχεῖον καὶ κτέστησεν αὐτὴν πληρεστέραν θεραπευτικὴν τέχνην, ἐπαξίως ἀπολαύουσαν ὑπολήψεως καὶ παράτινας σχολαστικισμοὺς συνοδεύσαντας τὴν ἀρχὴν αὐτῆς. Ὡς προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπλουτίζετο ἡ πείρα τῶν ἰατρῶν διὰ νέων ἐπαναλήψεων νοσημάτων καὶ δι' ἐπανειλημμένης παρατηρήσεως συμπτωμάτων αὐτῶν καὶ πρῶτον δι' ἐμπειρικῆς καὶ εἶτα δι' ἐπιστημονικῆς χρήσεως φαρμάκων παρά πάσας τὰς εὐσεβεῖς εὐχὰς καὶ κρίσεις τῶν αὐστηρῶς φιλοσοφούντων, οὕτως ἀπήλαυε παρά τοῖς φιλανθρωπότερον καὶ κοσμιώτερον κρίνουσι πλείονος ὑπολήψεως καὶ ἡ ἰατρικὴ καὶ ἐπομένως ἡ παθολογία καὶ ὁροθεσία αὐτῆς κρίνεται ἀξία σπουδῆς τοῦλάχιστον ὑπὸ ἐξωτερικὴν ἔποψιν καὶ συνοπτικὴν κατάλεξιν τῶν τε νόσων καὶ τῶν τῆς θεραπείας ὀργάνων.

§ 25. Τῶν νόσων ἡ θλιβερά πομπὴ καταλλήλως καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἠδύνατο διαιρεῖσθαι εἰς ἐσωτερικὰ νοσήματα καὶ εἰς ἐξωτερικὰ ἢ ἔξωθεν ἐπιφαινόμενα νοσήματα. Τῶν ἐσωτερικῶν νοσημάτων ὀνόματα καταλέγονται ὑπὸ Πολυδεύκου (Δ', 184-190) τάδε· (πάντως μετὰ πολλῶν ταυτολογιῶν καὶ συνωνυμιῶν), «κεφαλαλγία, κεφαλαία, ἡμικραία, κάρος, καρηβαρία, ἱλιγγος,

σκοτοδινίαισις, κεφαλαλγές νόσημα, κερηθαρικόν, κεφαλαλγεῖν, κερηθαρεῖν, ἑτερεγκεφχλᾶν, ἰλιγγιᾶν, σκοτοδινιᾶν — ὀφθαλμία, ὀφθαλμιᾶν· τάχα δὲ καὶ τὸ κοιλοφθαλμιᾶν, οὐκ ἴδιον μὲν γινόμενον ἐν ὀφθαλμοῖς νόσημα, συμβαῖνον δὲ κριλαίνεται τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξ ἄλλου νοσήματος· «οὐδ' ὕδατοπωτῶν οὐδὲ κοιλοφθαλμιῶν», φησὶν ὁ Κρατῖνος· Φρύνιχος δὲ ὁ κωμικός καὶ τὴν κοιλοφθαλμιᾶν εἰρηκεν· ἄργεμος, λήμη, λημᾶν γλαμᾶν, ἀμβλυώττειν, ἀμβλυωπία· — ὠταλγία, κατεᾶχθαι τὰ ὠτα, κυψελίδος εἶναι ἔμπλεα, ἐλκῶν, ὑγρότητος· — κατάρρους, κόρυζα, κορυζᾶν, πταρμός, πτάρνυσμα· — στομαλγία, στομαλγεῖν, ἠλκῶσθαι τὸ στόμα· γλωσσαλγία, γλωσσαλγεῖν· λέγοιτο γὰρ ἂν καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ γλῶτταν ἐλκῶν· παροιδαίνειν τὰ παρίσθμια, σταφυλητομία· βήξ, λύξ, βήττειν, λύττειν, ἐφ' ὧν τὸ ἀνακογχυλιάσαι· — ἔμπυος, ὑπόπυος· ὕφαιμος, ἀνικμος, ὑπέρπλεως, ἐξαιμῶν, αἰμόρροια, αἰμόρροσις· — φρίκη, ψυγμός, ψυξίς, φρίττειν, ἐψυχθαι, κατεψυχθαι, ρίγος, ἠπιάλος· τοὺς δ' αἰεὶ ριγῶντας οἱ παλαιοὶ ριγεσιδίους ἔλεγον, οὗς οἱ νῦν δυτρίγους· Ἀριστοφάνης δὲ ἐν Βαβυλωνίοις δύσφιγος εἰρηκεν· — πυρετός, φλεγμονή πυρετοῦ, καταβολή, περίοδος· θέρμα καὶ πῦρ Ἀριστοφάνης ἔφη· «ὁ δ' ἔχων θέρμαν καὶ πῦρ ἤκεν»· εἶδος δὲ πυρετοῦ καὶ καθσος· — φῦσα, διάρροια, ἀκρατος δυσεντερία· — καρδιώττειν, λιθιᾶν, σπληνιᾶν, περιπνευμονιᾶν· — νεφρίτις, πλευρίτις, ἐπηλυσία· καὶ στραγγουρία ὡς Ἀριστοφάνης ἐν Κωκάλῳ· — ἀπόστασις, ὕδερως, ὕδεριᾶν, ὄγκος, ἐξωγκῶσθαι, ὑπερωγκῶσθαι· — ὠχρός, ὠχρίασις· ἰκτερος, ἰκτεριᾶν· — φθόγη, φθίσις, φθίνειν, τήξις, φθινὰς νόσος, τηκεδῶν, ἐκτετηκέναι, ἐξεβρίνησθαι, κατεβρίνησθαι· — θραῦσις, κλάσις, ὀστρον κατεᾶχθαι, συντετρίφθαι, ἄρθρον ἐκχωρῆσαι, ἄρθρον παραιωρῆσθαι· — πηρός, πήρωσις, πεπηρῶσθαι· — χωλός, χωλεία, ἀποκεχωλῶσθαι. Εὐπολις δὲ καὶ τὸν τὴν χεῖρα πεπηρωμένον χωλὸν εἰρηκεν, «ὅτι χωλός ἐστι τὴν ἑτέραν χεῖρ' εὐ σφόδρα»· οὐ τὸ ἐναντίον ἐπὶ ποδὸς Ἀριστοφάνης κυλλόν· «τί θεῦρο πόδα σὺ κυλλὸν ἀνά κύκλον κυκλεῖς; — τὸν ὀφθαλμὸν ἐκχερόφθαι, ἐξορωρύχθαι, κεκενῶσθαι, ἀπεσθῆσθαι τὴν γλῆνην· — τὴν κλεῖν κατεαγέναι· — τραύματα, τραυματίας, τετρῶσθαι, τραυματίζε-

σθαι· ἐπιπολῆς τετρῶσθαι, διὰ βάλου, διαμπάξ, διαμπερές, κείριον τραῦμα, καιρία πληγή, ἔλκος, ὠτειλή, οὐλή· — ποδάγρα, ποδαλγία, ποδαλγεῖν, καὶ ἀνήρ ποδαλγῆς. Τάχα δ' ἂν τοῖς ἰατροῖς προσήκει τὸ ἀλγεῖν, ἀλγεινόν, ἐπαλγές, ὀδυνᾶσθαι, ὀδυνηρόν, ἐπώδυνον, ἀφ' οὗ καὶ ὀδυνήφατα φάρμακα Ὅμηρος, καὶ σφύζειν καὶ σφακελίσειν καὶ σφακελισμὸς καὶ ὅσα ἄλλα ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ὠνόμαστα.».

§ 26. Τὸ δεύτερον εἶδος τῶν νόσων ἀποτελοῦσι τὰ ἔξωθεν ἐπιφαινόμενα τοῖς σώμασι νοσήματα, ὧν τὰ ὀνόματα κατὰ Πολυδεύκην (Α', 190-208) ἔχουσιν ὡδε· « φλεγμονή, οἰδημα, ἐκφύσημα, σκλήρωμα· — ἔλκος καθαρὸν, ἔλκος ἀπόστημα· ἀκάθαρτον ἔλκος, διεφθορὸς ἔλκος, ἐφελκίς, ἐσχάρα· καλεῖται δὲ καὶ κρότων· — μελιτηρὰ ὑγρασία, ἐλαιώδης, ὅταν ἔλκος ἢ περὶ τὰ νεῦρα· καλεῖται δὲ καὶ ρεῦμα ὕδωρ, ὃ ἐστὶν ὕδατώδης ἰχώρ. ὅταν ἤδη τὰ ἔλκη καθαίρηται· — δοθιήν, φῦμα περιφερές, ἀπόστημα μικρόν, πυῶδες κατὰ τὴν τομὴν· — τέρμινθος, φῦμα φλύκταιναν ἔχον· — φύγετρον, φῦμα περὶ βουβῶνα μετὰ πυρετοῦ· — φλυκτίς, φλύκταινα ἐπιμήκης, μάλιστα περὶ βουβῶνας καὶ μασχάλας· — ὑπόνομον ἔλκος, ἀφρῶδες ἔλκος, ὃ ἐπανθεῖ λευκότης τις ἢ μελανία· — τύλωσις, ὅταν σκληρόν ἢ καὶ λευκότερον ἢ ὑποπέλιδνον τὸ ἔλκος· — μυδῶν σὰρξ σομφή· — σῦριγξ, ἔλκος στενόν, πρόμηκες, ἔσωθεν μὲν μυξώδει σαρκί, ἔξωθεν δὲ τιλώσει κατειλημμένον· — ἀνθραξ, ἐσχάρα ὑποπέλιδνος ἢ λευκή ἢ ὑπωχρος, φλύκταιναν ἔχουσα καὶ ἐρύθημα καὶ ἀλγηδόνα σύντονον· — τερηδῶν ὀστῶν φθορὰ ἀπροφάσιτος, μάλιστα περὶ τὴν κεφαλὴν· — ἀχώρ, ἔλκος περὶ τὰ τετριχωμένα, οὗ τὸ ὑγρὸν φθείρει τὰς τρίχας· — πιτυρίασις, εἰκός τι πιτύροις· συνίσταται δέ, ὅπου τρίχες· — ἀλωπεκία, ψίλωτις τριχῶν ἀπροφάσιτος, μάλιστα περὶ τὴν κεφαλὴν· — ὄφις, ψίλωσις τριχῶν, περιλαμβάνουσα τὴν κεφαλὴν στεφάνου δίκην, μάλιστα δὲ ἐπὶ παιδῶν, ἔσθ' ὅτε καὶ τὰ ὄμματα φθείρουσα· — ἀλφὸς μέλας, ἐπιδρομή σκιώδης, ἐπιπόλαιος εὐίατος· ἀλφὸς λευκός, λευκότης ἐπιτρέχουσα τῇ ἐπιδερματίδι, αὐχμηρά, δυσίατος· — λεύκη, ὅταν ἐπιτείνῃ ἢ λευκότης καὶ φύση τρίχωσιν λευκὴν, εἰ δὲ κεντήσειας, ὕφαιμος, δυσίατος, ἔστιν ὅτε

καὶ ὑπέρυθρος· ἐπανθεί δὲ αὐτὸ τοῖς χεῖλεσιν, ὅσον ἄλδος ἄχνη· — λειχήν ἄγριος, τραχύς, δυσίατος, ἀνώμαλος· — λέπρα, λειχήνες τραχεῖς, πολλοί, ἐλκώδεις, λεπιδωτοί, ὑπόπυρροι ἢ ὑπέρυθροι ἢ ὑπόλευκοι, δυσίατοι, φθείρουσι δὲ καὶ τοὺς ὄνυχας· — ψώρα, ἐλκώδης, ὑπέρυθρος, ἐξανθήσεις· ἔχουσα ἐν αὐτῇ· — ψυδράκια, πυώδη ἐξανθήματα, αὐτόματα ἐλκώδη ἐν ἐπιφανείᾳ· — ὑπέρυθρον νεύμα, δυσώδης διάθεσις, ὑγρασίαν ἀφιεῖσα· — ἔφηλις, πάθος ἐν προσώπῳ, ὑποπέλιδνος ἐπιδρομή, ἀφανίζουσα τὸ κατὰ φύσιν χρῶμα· — ἰόνθοι, ἀνθήματα ψυδρακίοις ἑοικότα περὶ τῷ προσώπῳ, σημεῖον ἀκμῆς· — φακός, ὁμοίον τι τῷ ὄσπριῳ, συγγενὲς ἢ ἐπιγενές, ὑπόπυον· — θύμος, ὑπέρυθρος ἔκφυσις, τραχεῖα, ἔναιμος, δυσαφαίρετος· — ἀχροχυρδών, ἀπὸ μὲν τῆς ρίζης λεπτὴ ἔκφυσις, περὶ δὲ τὸ ἄκρον παχυνομένη, μάλιστα ἐπὶ παιδίων· — μυρμηκία, ἔκφυσις στερεὰ καὶ τραχεῖα, τυλώδης. ἔναιμος, περὶ τὰ ἄκρα καὶ τὰ ἔσω τῆς χειρός· — ἦλος, συστροφή τυλώδης, περιφερής, ὑπωχρος, ἠλοειδής, ὅτι ἀνωθεν μὲν εὐρύνεται, περὶ δὲ τὴν σάρκα ἀποστενοῦται, μάλιστα περὶ τὰ ἴχνη· — χειρώνιον, ἔλκος χρόνιον, δυσούλωτον, χεῖλη σκληρά, τυλώδης σάρξ, ὑποπέλιδνος, ἐν κνήμαις καὶ ποσίν· — λεπίς, τὰς ἐν πεδίῳ ἔλκεσιν ὅμοια τῇ θαλαττίᾳ ἐπιπήγνυται, ἣν δεῖ τῆς θεραπείας προαφελεῖν· — κισσὸς ἢ κριξός, οἰδημα φλεβῶν περὶ κνήμας, ποδὸς πεδίων, ἐπιγιάστριον, μηρούς, ὄσχεον· καλεῖται δὲ καὶ ἰξία ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς πίτυσσι τῆς πίττης ὁμοίων συστροφῶν, ἀφ' ὧν καὶ ὁ ἰξός· — ἀγκύλη, σκληρότης τυλώδης ἐν ἄρθροις, μάλιστα ἐν δακτύλοις χειρῶν κατὰ τὸ ἐντός· ἐπικάμπει δὲ τοὺς δακτύλους, γίνεται δ' ἔστιν ὅτε καὶ περὶ ἀγκῶνας καὶ γόνατα· — ἐπινυκτίς, φλύκταινα ὑποπέλιδνος, ὑφυγρος, ἔναιμος, περὶ κνήμας καὶ πόδας ἐν νυκτὶ γινομένη· — γαγγλίον, ἀπόστημα ἄπονον ὑπὸ λευκῷ καὶ νευρώδει χειτῶν· ἔνεστι δ' αὐτῷ ὑγρὸν ἀθερωδὲς ἢ τρίχια ἢ ἐλμίνθια, γίνεται δὲ περὶ ἄρθρα καὶ κεφαλὴν· — μελιτκήρις, ἀπόστημα ἔχον μελιτωδὲς ὑγρὸν, ἐν ἀγκῶσι καὶ γόνασι, πολλάκις δὲ καὶ ἐν ἄλλοις ἄρθροις καὶ περὶ στόματι· — χύλαζα, συστροφαὶ βουβωνοειδεῖς ὑπὸ τῷ δέρματι κατὰ κύαμον Αἰγύπτιον ἐπαλγεῖς προσαφαιμένων· — καρκίνωμα, σκλήρωμα μετὰ φλεγ-

μονῆς ἐπαλγές, ἔστιν ὅτε ἔλκούμενον, ὑπέρυθρον ἢ πελιδόν· συμπεφύκασι δ' αὐτῷ ὡς τὸ πολὺ φλέβες ἢ τρίχες, αἰμορράγουν ἀθεράπευτον — κρυπτὸν καρκίνωμα, ὅταν μὴ ᾖ ὑπερφανές, τὰ δ' ἄλλα ὁμοιον — χηλαί ἢ φύσιγγες, ραγάδες πτερνῶν, ποδῶν — παρουλίσ, οὐλῶν ἀπόστασις· ἐπουλίσ, ὑπὸ τὸν σωφρονιστήρα ἐπίφυσις — ὑπογλωττίς, ἀπόστασις ὑπὸ γλώττη· αὖον, ἀπόστασις περὶ τὴν ἔκφυσιν τοῦ στομάχου κατὰ τὸ ἄνω τῆς φάρυγγος μέρος κνησμώδης πρὶν ραγῆναι — συνάγχη, φλεγμονὴ περὶ ἐπιγλωττίδα καὶ φάρυγγα, σύντονος, ὄδυνηρά· κυνάγχη, πνιγμός, ὑπὸ νύκτα γινόμενος, ἐπενεχθέντος ἐπὶ βρόγχον ὑγροῦ παχέος καὶ γλισχροῦ, μάλιστα ἐπὶ παιδίων — ἀγχόνη, πυώδης ἀπόστασις μεταξύ ἐπιγλωττίδος καὶ ρίζης γλώττης — παρίσθμια φλεγμονὴ περὶ τὰ μῆλα καὶ ἔλκωσις καὶ ἀπόστασις — ἄφθα, ἔλκωσις ἐπιπολῆς, λευκαίνουσα γλώτταν ἢ παρίσθμια ἢ κίονα ἢ φάρυγγα, ἔσθ' ὅτε μέντοι καὶ μελαίνουσα πλεονάζει δὲ ἐπὶ παιδίων — σταφυλὴ, περὶ τὸν κίονα μηκυνομένη καὶ ὠχρίῳσα, ῥαγὶ παραπλήσιος — σῦκον, σὰρξ ἔλκωσει ἐπανθοῦσα, ἄνωθεν πλατυνομένη, ἐπίπονος, βουβῶνας ἐγείρουσα — κηρίον, περὶ τῷ στήθει ἢ τοῖς νώτοις ἀπόστημα φλεγμαῖνον, πολύστομον, ἀφιὲν μελιτώδες ὑγρόν, ἔχον ἐν τῷ βάθει σάρκα ὑπωχρον, διεφθαρμένην — χοιράδες, περὶ σιαγῶσι καὶ τραχήλῳ καὶ μασχάλαις καὶ βουβῶσιν, ἀδέσιν εἰοικυῖαι φλεγμοναί, εἰς πῦον τρεπόμεναι — χίμετλα, γίνεται μὲν ὑπὸ κρύους ἐπὶ δακτύλοις καὶ ἔχνεσι ποδῶν καὶ χερσὶ, μάλιστα ἐπὶ παιδίων, ἐλκώδεις φλεγμοναί — ἐρυσίπειλας, μάλωψ ἐρυθρός, ἐπίπονος, ἔμπυρος, ἔσθ' ὅτε καὶ φλυκταινώδης — ἰδρῶα, ἐξανθήματα θερινά· — βουβῶν, περὶ βουβῶνας οἴδημα μετὰ φλεγμονῆς — αἰμορροῖς, γίνεται μὲν κατὰ τὴν ἕδραν ἐντός, ἔστι δ' ὁμοία μόροις ὠμοῖς, πολλάκις δὲ καὶ ὑπεροχῆς ἄνευ γίνεται ῥαγὰς αἰμορράγουσα — τυφλὴ αἰμορροῖς, οἴδημα λεῖον, ἐρυθρόν ἐντός τῆς ἕδρας, οὕτω κληθέν, ἐπεὶ ἔσθ' ὅτε οὐχ αἰμορροεῖ — κονδύλωμα· συκαί· ἐντεροκήλη· ὕδροκήλη· πωροκήλη· σαρκακήλη· στεάτωμα, πιμελῆς παραρροή ὑπὸ τῷ δέρματι — λοιμώδη ἔλκη, περὶ τὰ παρίσθμια καὶ τὴν σταφυλὴν — ἐσχαρώδης νομῆ, δύσχρους, εἰς τὴν φάρυγγα καὶ τὴν ἀρτηρίαν καὶ τὸν στό-

μαχον καταφερομένη μετὰ τοῦ ἀνοιδαίνειν τὸν τράχηλον· — περιγραφὴ, περί τι μέρος τοῦ σώματος στενότης ἄπνοος, μέλαινα, ὑπέρυθρος ἢ πελιδὴν, ψιλλή ἢ τετριχωμένη· — πῶλυψ, σὰρξ ῥινὶ ἐπιφυομένη, μυζῶδες ὑγρὸν ἀφιεῖσα, τὴν αἰσθησιν ἐμποδίζουσα· — δρακόντιον, ἐκ τῶν περὶ κνήμαις καὶ μηροῖς ἐλκῶν ἐκπίπτον τι νευρῶδες ἐφθαρμένον, σπανίως μὲν τοῖς ἄλλοις ἐπιγινόμενον, Αἰθίοψι δ' ἐνοχλοῦν· — κέρατα, ἐν τῷ τόπῳ τῶν κεράτων περὶ τὸ μέτωπον πύρρῳδες ἐκφύσεις περὶ τὸ δέρμα — ἔρπης, ψυδράκια φλεγμαίνοντα καὶ νύττοντα, μάλιστα περὶ τραχήλῳ καὶ πλευραῖς νεμόμενα, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ περὶ χερσὶ καὶ ποδῶν ἴχνησιν· — ἔρπητικὸν ἔλκος, ἐνοχλεῖ μὲν πρεσβυτῶν κνήμαις καὶ ποσίν, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ μηροῖς καὶ χερσίν· ἔστι δ' ὑποπέλιδον καὶ νέμεται καὶ φλεγμαίνει. — φαγέδαινα, ἔλκωσις ἄχρι τῶν ὀστέων διαδιδούσα ταχεῖα νομῆ μετὰ φλεγμονῆς, ἰχῶρας δυσώδεις ἀφιεῖσα καὶ πρὸς θάνατον ῥέπουσα· — θηρίωμα, γίνεται ἔλκος περὶ δακτύλους καὶ ἀλλαχοῦ, αἷμα πολὺ καὶ μέλαν καὶ δυσώδες ἀφιέν, μετὰ μελανίας τὴν σάρκα ἐσθίον. — σηπεδῶν, ἔλκος νομῆ λευκοῦ, ὑπώχρου, δυσώδους· μάλιστα δὲ ἐνοχλεῖ τῷ στόματι, ὡς ἔσθ' ὅτε καὶ τοὺς ὀδόντας καὶ τὰ ὀστᾶ ἀφιστάναι, γίνεται δ' ἐπὶ μηρῶν καὶ ἄλλων μερῶν· — γάγγραινα οὕτω καλεῖται τῶν μελῶν τὸ νεκρούμενον σὺν ἔλκει ἢ χωρὶς ἔλκους, μετὰ φλεγμονῆς καὶ ἐρυθήματος ἀπολευκαινόμενον, εἶτα μελαινόμενον καὶ εἰς ἀναισθησίαν μεθιστάμενον».

§ 27. Περὶ ἐπιδημικῶν νόσων ἢ ἐπιδημιῶν, οἵαι τὴν σήμερον ἐνσκήπτουσιν ἐμποιοῦσαι τρόμον παρὰ ταῖς νεωτέρας κοινωνίας, οἵαι αἱ κατ' ἐξοχὴν μiasmατικαὶ ἀσιατικαὶ ἐπιδημῖαι, ὁ λοιμὸς ἢ πανώλης καὶ χολέρα, ὀλιγίστας ἔχομεν ἐκ τῶν μὴ ἰατρῶν ἀρχαίων συγγραφέων εἰδήσεις. Ἡ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων τὸ περὶ τὴν Τροίαν ἐνσκήψασα νόσος ἢ κατὰ πρῶτον προσβαλοῦσα τοὺς ἡμιόνους καὶ κύνας, εἶτα καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ἐπιδημία τις ἀόριστος τὴν φύσιν, πάντως δ' οὐχὶ λοιμὸς, ἰάθη διὰ λουτρῶν καὶ εὐλασίῳ θυσιῶν. Ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ αὐτῆς καθ' Ὅμηρον (Ἰλ. Α, 50) « οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπώχετο καὶ κύνας ἀργούς· αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς βάλ' »